

ANGLO-AMERİKAN HUKUKUNDAN KITA AVRUPASI HUKUKUNA – ÖZEL HUKUKTA *DE MINIMIS* KURALI

FROM ANGLO-AMERICAN LAW TO CONTINENTAL EUROPEAN LAW– *DE MINIMIS* RULE IN PRIVATE LAW

DOI: 10.21492/inuhfd.446918

Selin ÖZDEN MERHACI*
Vehbi Umut ERKAN*

Özet

Karşılaştırmalı hukukun işlevsel denklik ilkesi bir hukuk düzeninde somut hukuki soruna getirilen çözümden yola çıkılarak, bir başka hukuk düzeninde o kuruma işlevsel olarak denk hukuk kurumlarının tespitini gerektirir.

De minimis, özellikle Amerikan hukukunda sıklıkla yargı tarafından başvuru alan bir kurumdur. Bu kurum, önemsiz zararların tazmin edilmemesini veya dava edilememesini sağlamaktadır. Buna karşılık yazılı hukuk kurallarını hukukun birincil kaynağı olarak kabul eden kıta Avrupası ülkelerinde açıkça *de minimis* kuralı olarak nitelendirilebileceğimiz bir kurala rastlanmamaktadır.

Anglo-Amerikan hukukunda sıklıkla kullanılan bu kurumun, kıta Avrupası hukuk düzenlerinde birebir karşılığı bulunmasa da, karşılaştırmalı hukuk bakış açısıyla yaklaşıldığında aynı işlevi gören kuralların izlerini tespit etmek mümkündür. Özellikle haksız fiiller ve komşuluk hukukundaki bazı düzenlemelerin, önemli ve önemsiz zararlar ayırımı yaptığı görülmektedir.

Avrupa Birliğinde bazı alanlarda hazırlanan direktifler, üye ülkelerin bu kurumu iç hukuklarına almaları sonucunu doğurmuştur. Bunlardan en bilinenleri rekabet hukukuna ilişkin düzenlemeler, ayıplı ürünlerin neden olduğu zararlardan doğan düzenlemeler ve fikri haklar alanında yapılan düzenlemelerdir.

De Minimis kuralına Avrupa’da hukukun birleştirilmesi çalışmaları kapsamında da yer verildiği görülmektedir. Nitekim bu gelişmeler altında *de minimis* kuralı kıta Avrupası hukuklarına yabancı bir kurum değildir.

Anahtar Kelimeler: *De minimis*, DCFR, önemsiz zarar, haksız fiiller hukuku, tazminat hukuku

Abstract

Functional method of comparative law necessitates determining the functionally equivalent institutions in different legal systems, on the basis of a solution to a legal problem adopted in a particular legal system.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Karşılaştırmalı Hukuk Anabilim Dalı. (sozden@law.ankara.edu.tr) (ORCID: 0000-0002-8233-1166)

• Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı. (erkan@law.ankara.edu.tr) (ORCID: 0000-0002-0280-9896)

Makale Gönderilme Tarihi: 23.07.2018

Article Submitted Date: 23.07.2018

Makale Kabul Tarihi: 28.08.2018

Article Accepted Date: 28.08.2018

De minimis rule is a solution which is especially utilized by the American judiciary. This institution ensures trivial damages not to be compensated or litigated. On the other hand, in continental European law, which accepts written legal rules as the primary source of law, *de minimis* rule is not explicitly designated.

Although this institution is often used in Anglo-American law and cannot be found in the continental European law, it is possible to find the traces of the same functioning institutions when they are being approached from a comparative law point of view. Particularly in some regulations of tort law and neighborhood law, it appears that there is a distinction between significant and insignificant damages.

European Union law forced the member states by its directives to codify this institution in their domestic laws in particular areas. The most known examples can be found in antitrust law, the law on liability for defective products and copyright law.

De minimis rule is also found in the scope of the unification of laws in Europe. As a matter of fact, it can be concluded that it is not a foreign institution to continental European law.

Keywords: *De Minimis*, *DCFR*, trivial damages, law of torts, damages

I. GİRİŞ

Kısaca *de minimis* olarak da anılan Latince ifadesiyle “*de minimis non curat lex*” veya “*de minimis non curat praetor*” yani “hukuk/hakim önemsiz konularla ilgilenmez” kuralı¹, Roma hukukunda da izlerine rastlanan ve uzun zamandan beri Anglo-Amerikan hukukunda değer atfedilen kurallardan birisidir.

Günümüzde ise özellikle kıta Avrupası hukukuna bakıldığında Avrupa Birliği düzenlemeleri ve Avrupa Medeni Kanunu Çalışma Grubu tarafından hazırlanan Ortak Referans Çerçevesi Taslağı’nda (*Draft Common Frame of Reference-DCFR*) sözleşme dışı sorumluluktan doğan zararların düzenlendiği bölümde yer alan md. VI-6:102 ile bu kural gündeme gelmiştir. “*De Minimis* Kuralı” başlıklı bu maddeye göre, “önemsiz zararlar göz ardı edilebilir”.

İfadenin arkasında yatan sorunlar ilk bakışta net olarak görülemeyebilir ve hatta hukukun, hukukçuların ve mahkemelerin önemsiz sayılabilecek, ufak zararlar için meşgul edilmesi uygun da bulunmayabilir. Ancak yakından bakıldığında bu ifadenin bir hukuk kuralı olarak değerlendirilmesi, bir başka ifadeyle belirli bir zaman diliminde oluşan zararlar veya zarar görenler arasında genelleme yapılması çok da doğru görülmemektedir². Bu anlamda yazılı hukuk kurallarının hukukun

¹ *Gözler*, kuralı “*Küçük şeyler hakime götürülemez*” olarak ifade etmektedir; GÖZLER, Kemal: Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, C. II, Bursa 2011, s. 622.

² Bkz aynı yönde: KOZIOL, Helmut: Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective, 2012, https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_BasicQuestions_ePDF_HighResOpen_FINAL.p

birincil kaynağı olarak kabul edildiği kıta Avrupası hukuklarında bu kurala yer verilmediği; bu hukuk düzeninde tüm zararların dava edilebilir olmasından ve tazminata hakim olan ilkelerden dolayı bu kuralın uygulanamayacağı, böylelikle *de minimis* kuralının kıta Avrupası hukuklarına yabancı olduğu düşünülebilir. Her ne kadar kural, bir kıta Avrupası hukukçusuna yabancı görünse de, daha detaylı bakıldığında kıta Avrupası hukukunda bu kurumun izlerine rastlamak mümkündür.

Bu çalışmada kuralın doğduğu Anglo-Amerikan hukukunda uygulanma biçimi ele alınacak, daha sonra ise kıta Avrupası ve Avrupa Birliği hukukunda uygulama alanları değerlendirilecektir.

II. ANGLO-AMERİKAN HUKUKUNDA *DE MINIMIS* KURALI

A. Tarihçe ve Ele Alınış Biçimi

De minimis ifadesi, 15. yüzyıla kadar kıta Avrupası hukuklarında bilinmemekte olup, bu kurumun ilk izlerine *Iustinianus*'un *Digesta*'sında yer alan *Callistratus* ve *Ulpianus* ile *Paulus*'un metinlerinde rastlanmaktadır. İfadenin kıta Avrupasında ilk kez kullanılması ise 1644'te *Augustini Barbosae*'nin deyişler kitabında karşımıza çıkmaktadır. Kitapta deyiş "*de minimis non curat Praetor*" veya "*quod Praetor non curat de minimis*" şeklinde ifade bulmuştur.

Anglo-Amerikan hukukunda ortaya çıkması benzer şekilde olmuştur. Kuralın uygulanmasının tarihsel örnekleri var olmakla birlikte, ilk kez 16. ve 17. yüzyıllarda kullanılmıştır. 18. yüzyılda ise bu ifade bir hukuk kuralı olarak değerlendirilmiştir³.

Günümüze gelindiğinde Amerikan hukukunda bu kurala, Kaliforniya Medeni Kanunu⁴ § 3533'de yer verildiği görülmektedir. Maddeye göre "hukuk önemsiz şeylerle ilgilenmez". Bu ifade Kanun'un 1872 yılında kabul edilen 9. bölümü içinde yer almaktadır. Kanun'un bu bölümü, "Hukuk İlkeleri (*Maxims of Jurisprudence*)⁵" başlığını

df, s. 19 (E-book, Erişim Tarihi: 19.04.2018); VAN BOOM, Wilhelm: "De Minimis Curat Praetor-Redress for Dispersed Trifle Losses", *Journal of Comparative Law*, Vol. 4, 2009, s. 172.

³ VEECH, Max L./MOON Charles R.: "De Minimis Non Curat Lex", *Michigan Law Review*, Vol. 45, No. 5, 1947, s. 538-539.

⁴ *Kaliforniya Medeni Kanunu*;

<https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codedisplayexpand.xhtml?tocCode=CIV> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

⁵ "*Maxims of Jurisprudence* veya *Legal Maxims*" Anglo-Amerikan hukukunda özlü söz haline gelmiş geleneksel hukuk ilkeleridir; *Black's Law Dictionary*, (GARNER, Bryan A. ed.), 2004, s. 1000 (*maxim*).

taşımaktadır. Bölümün ilk paragrafı olan § 3509, bölümde yer alan ilkelerin Kanun'un maddelerini değerlendirmek amacıyla değil, kuralların adil bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde bu kuralın, kişinin uğradığı zarara katlanma yükümlülüğü ile ilgili olduğunu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle bu kural kapsamında bazı zararlar, hayatın olağan akışında kişinin katlanması gereken zararlar olarak tanımlanmıştır⁶. Ancak bu ifade, kişiden kişiye veya her olayda değişiklik gösterebilecek niteliktedir. Bu nedenle ifadenin teknik bir hukuk kuralı olarak değil, hukuk düzenin sivri köşelerini gidermeye yarayan bir yorum metodu olarak değerlendirilmesi gerektiği, nitekim Kaliforniya Medeni Kanunu'nda da ifadenin bu şekilde ele alındığı belirtilmektedir⁷.

Yanı sıra belirtilmelidir ki Anglo-Amerikan hukukunda *de minimis* kuralı sadece tazminat hukuku bağlamında değerlendirilmemektedir. Hatta kuralı çok çeşitli şekillerde tercüme edildiği görülmekle birlikte “hukuk, küçük veya önemsiz uyuşmazlıkları çözmez” şeklinde, hemen hemen hukukun tüm alanlarını kapsayacak şekilde tercüme eden yazarlar da bulunmaktadır⁸. Böylelikle kural, uyuşmazlığın hem maddi hukuk kuralları dikkate alınarak çözülmesine, hem de usul hukuku anlamda ele alınmasına değer bulunmadığını ifade etmektedir. Hatta aşağıdaki örneklerden görüleceği üzere bazı hallerde mahkemeler kuralı, uygulanan hukuk kuralının doğurduğu yaptırımları iptal etmek, geri almak amacıyla da kullanabilmektedir.

Bununla birlikte Anglo-Amerikan hukukunda kuralın, ceza hukukunu da kapsayacak şekilde anlaşıldığı ve hatta bazı kanunlarda yer bulduğu görülmektedir. Örneğin Hawaii Ceza Kanunu'nun⁹ “*De Minimis* İhlaller” başlığını taşıyan 702-236. maddesine göre; iddia edilen eylemin ağırlığına veya eklenen şartların doğasına göre sanığın eylemi, zarar gören tarafından reddedilmeyen, alışıl gelmiş bir izin veya hoşgörü kapsamında değerlendirilebilen ve suçu tanımlayan kuralın amacına aykırı olmayan bir eylemse, mahkeme davayı düşürebilir. Ayrıca eylem, suçu tanımlayan

⁶ VAN BOOM, s. 172.

⁷ VEECH/MOON, s. 543-544.

⁸ INESI, Andrew: “A Theory of De Minimis and a Proposal for Its Application in Copyright”, Berkeley Technology Law Journal, Vol. 21, Issue 2, 2006, s. 945-946; Kuralın Latince'den İngilizce'ye birçok çevirisi bulunmaktadır. Bkz.: NEMEROFSKY, Jeffrey: “What is Trifle Anyway?”, Gonz. L. Rev., Vol. 37, 2001, s. 316.

⁹ *Hawaii Ceza Kanunu için bkz.:* <https://law.justia.com/codes/hawaii/2017/title-37/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

kural ile doğacak olumsuz sonuca yol açmayacaksa veya mahkumiyete hükmetmek için çok önemsiz bir boyuttaysa, eylemin yasama organı tarafından yasaklanması sırasında öngörülmeleyen diğer hafifletici unsurlar söz konusuysa mahkeme davayı düşürebilir¹⁰.

Federal düzeyde ise kural, en belirgin şekilde Emeklilik Geliri Güvence Yasası'nın "*De Minimis* Kuralı" başlıklı § 1398'da¹¹ yer almaktadır. Adı geçen Yasa, emeklilik planı yönetenlerin, sağlayıcılardan herhangi bir kişisel fayda elde etmelerine izin vermemekle birlikte, Yasa'nın bu maddesi "*De Minimis*" sayılabilecek değerlerde bazı faydalar sağlanmasını veya hediye alabilmesini mümkün kılmıştır.

Günümüzde kuralın Anglo-Amerikan hukukunda sözleşmeler, haksız fiiller ve diğer medeni hukuk uyuşmazlıkları ile ceza hukukunda kullanıldığı görülmektedir. Kuralın hukukun birçok alanında uygulandığı göz önüne alındığında, kuralın uygulama alanı konusunda bir genelleme yapılmasının oldukça güç olduğu belirtilmektedir. Ancak bakıldığında, mahkemelerin kurala değer atfetmesinin başlıca sebebinin yargılama görevinin verimli şekilde yerine getirmesini sağlamak ve sistemi önemsiz konularla çıkmaza sokmaya engel olmak olduğu tespit edilmiştir¹². Örneğin *Deutsch v. United States* davasında Amerikan mahkemeleri, bir mahkûmun hapisane görevlileri tarafından dolabından kalemlerinin çalındığı iddiasıyla 4,20 dolar tazminat talebiyle açtığı davada, mahkûmun talebini önemsiz, ciddiyetsiz olarak nitelendirmiş ve hüküm vermeye değer bulmamıştır¹³. Benzer şekilde *Altman v. Hurst* davasında polis şefi *Hurst*'ın, *Altman* adlı polis memuruna devriye görevi vermesi nedeniyle, memurun yıllık iznini yeniden planlaması gerekmesi üzerine polis memurunun haklarının ihlal edildiğini, sözleşme ile Nisan ayında izin kullanacağını önceden tespit edilmiş olduğunu iddia ettiği davada mahkeme, polis memurunun yıllık izin tarihinin değişmesini "*de minimis*"

¹⁰ Benzer bir düzenlemeye New Jersey Ceza Kanunu'nda da yer verilmiştir; *New Jersey Ceza Kanunu* için bkz.: <https://law.justia.com/codes/new-jersey/2017/title-2c/section-2c-2-11/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

¹¹ *Emeklilik Geliri Güvence Yasası için bkz.:* <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2015-title29/pdf/USCODE-2015-title29-chap18-subchapIII-subtitleE-part1-sec1389.pdf> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

¹² NEMEROFSKY, s. 324.

¹³ *Deutsch v. United States*, 67 F.3d 1080 (3d Cir. 1995); <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/67/1080/584554/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

olarak nitelendirerek iddiayı mahkeme önünde görmeye değer bulmamıştır¹⁴.

Buna karşılık taşınmaz mülkiyetinin ihlalinde (*trespass*), Anayasal hakların ihlalinde, toplu davalarda (*class action*), kuralın tarihi gelişiminin özel hukuk alanında olması sebebiyle bazı mahkemeler tarafından ceza davalarında, bazı mahkemeler tarafından hükümet kararlarına karşı açılan davalarda, koruma ve gözetimine bir mal bırakılan kişinin sorumluluğunu ihlal etmesi hallerinde uygulamayacağına ilişkin görüşler de bulunmaktadır¹⁵.

Bu noktada değerlendirilmesi gereken bir husus da *de minimis* kuralının doğurduğu hukuki etkidir. Kural tazminata hükmedilmesine bir engel olarak mı, yoksa dava hakkının varlığı bakımından mı değerlendirilmelidir? Dava açma hakkının açıkça tanındığı davalarda bu kural, tazminata hükmedilmesine bir engel teşkil etmektedir. Çoğunluğu oluşturan diğer davalarda ise dava hakkının bulunmadığı sonucuna varılmasını sağlamaktadır. Tarihi gelişimine bakıldığında kuralın, dava açma hakkına bir engel olarak ortaya çıktığı anlaşılmakta olup, Amerikan mahkemelerinin dava açma hakkının bulunduğu kabul edildiği olaylarda, kuralın isteksizce uygulandığını, dava hakkının bulunmadığı kabul edilen davalarda ise *de minimis* kuralının uygulanmasına daha sıcak yaklaşıldığı belirtilmektedir¹⁶.

B. De Minimis'in Uygulanması İçin Değerlendirilen Unsurlar

Kuralın uygulanması bakımından kesin kriterlerin tespit edilmesi mümkün olmamaktadır. Nitekim hangi ölçüde zararların “*de minimis*” teşkil ettiğinin somut olay bazında tespiti gerekmektedir¹⁷. Hatta neyin önemsiz kabul edildiği zamana göre bile değişebilmektedir. Örneğin hukuken kapalı alanlarda sigara içilmesi önceleri herhangi bir yaptırıma tabi tutulmuşken, bir başka ifadeyle sigara içmeyenler için önemsiz bir zarar olarak nitelendirilirken, günümüzde kapalı alanlarda sigara içmek çeşitli idari ve cezai yaptırımlara konu edilerek, sigara içmeyenler bakımından önemsiz zarar olarak değerlendirilmemektedir¹⁸. Ancak

¹⁴ *Altman v. Hurst*, 737 F.2d 1240 (7th Cir 1984), <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/734/1240/365618/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.: NEMEROFSKY, s. 330 vd.

¹⁶ VEECH/MOON, s. 560-561.

¹⁷ VEECH/MOON, s. 545.

¹⁸ VAN BOOM, s. 171.

Anglo Amerikan hukuk literatürüne bakıldığında “*de minimis*” kuralının uygulanması için somut uyuşmazlığa etki eden çeşitli faktörleri sınıflandırma çabası olduğu görülmektedir.

Bu unsurların ilki ve belki de en önemlisi, somut olayda oluşan zararın türü ve büyüklüğüdür¹⁹. Bu unsur özellikle mahkemeler tarafından önlere gelen talepleri reddederken değerlendirilmektedir. Özellikle bu unsur ufak meblağlardaki zararların göz ardı edilebilmesi için kullanılmıştır. Ancak belirtilmelidir ki, zararın önemsiz ve meblağ olarak düşük değerinde olduğu her zararda *de minimis* savunmasının kabul gördüğünü belirtmek mümkün değildir. Bu anlamda *de minimis* kuralının uygulandığı veya uygulanmadığı halleri dava konusunun değerine göre sınıflandırmak da mümkün görünmemektedir. Örneğin bir ceza davasında mahkeme \$0,32 değerindeki şekerin çalınması olayında *de minimis* kuralını uygulamazken²⁰, \$32.000 değerinde bir tutarı²¹, *de minimis* olarak nitelendirmiştir²².

Yargılama giderleri de bir diğer unsur olarak ele alınmaktadır²³. Örneğin Kaliforniya Temyiz Mahkemesi *de minimis*'i değerlendirdiği bir davada “*Bu dava, bu mahkemenin ve üst derece mahkemelerinin, davayı ele alan ve kamu yararı için çalışan hukuk biriminin ve Kaliforniya vatandaşlarının vergileriyle finanse edilen yargı sistemimize ait kaynakların saçma bir şekilde israfıdır.*” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır²⁴. Bir başka kararda ise mahkeme, usul ekonomisi gerekçesiyle davayı düşürmüştür²⁵. Değerlendirmeye alınan bu unsurun ilk unsur olan

¹⁹ VEECH/MOON, s. 545 vd.

²⁰ *Commonwealth v. Moses*, 504 A.2d 330, 350 Pa. Super. 231 (1986), <https://www.courtlistener.com/opinion/2382457/com-v-moses/> (Erişim tarihi: 20.07.2018).

²¹ *In Re Ambanc La Mesa Limited Partnership, Debtor.liberty National Enterprises, a California Limitedpartnership, Creditor-appellant, v. Ambanc La Mesa Limited Partnership, an Arizona Limitedpartnership, Debtor-appellee*, 115 F.3d 650 (9th Cir. 1997), <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/115/650/568300/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

²² INESI, s. 952-953.

²³ Amerikan hukukunda davayı kaybeden tarafın yargılama masraflarına katlanması kuralı yoktur. Amerikan Kuralı adı verilen bu kurala göre herkes davada kendi vekalet ücretine kendi katlanır; *Black's Law Dictionary*, s. 92 (*American Rule*).

²⁴ *Harris v. Time, Inc.*, 191 Cal. App. 3d (1987), <https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/191/449.html> (Erişim Tarihi: 23.05.2018).

²⁵ *City of Bozeman v. Vaniman*, 898 P.2d 1208 (Mont. 1995), <https://www.courtlistener.com/opinion/883634/city-of-bozeman-v-vaniman/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

zararın türü ve büyüklüğü unsuru ile birlikte değerlendirilmesine dikkat çekilmiştir. Nitekim kazanılacak olandan fazla bir masrafın yapılacağı hallerde yargılamaya devam edilmesinin akla uygun olmayacağı belirtilmektedir²⁶.

Göz önüne alınacak diğer unsur, kanun maddesi, sözleşme hükmü veya *common law* kuralının bir başka ifadeyle ihlal edilen hukuk kuralının altında yatan amaç olarak tespit edilmiştir²⁷. Amerikan Yüksek Mahkemesi de bir olayda, “*belirlenen standartlara aykırı olarak bir de minimis sapması yapılacaksa, elbette ki o standardın altında yatan amaca bakılmadur*”²⁸ diyerek bu hususu ifade etmiştir. Amerikan Federal Mahkemesi de bir olayda, kuralın altında yatan amacın Kanada menşeli olmayan malların Kanada’dan ABD’ye girişinin önlenmesi olması sebebiyle, malların sadece %1’inin Kanada dışından olduğu bir ihracata *de minimis* kuralını uygulamış ve ihracatın engellenmesine izin vermemiştir²⁹.

Mahkemeler somut olayda uygulanacak hukuk kuralının altında yatan amaç ile birlikte kuralın uygulanması halinde doğabilecek sonuçları da değerlendirerek *de minimis* uygulayıp uygulamayacağına da karar verebilmektedir. Eğer hukuk kuralının uygulanması adil görünmeyen kesin ve şiddetli sonuçlar doğurabilecekse mahkemelerin bu kuralı uygulamama eğiliminde olduğu tespit edilmiştir³⁰.

Uygulamada değerlendirilen bir başka unsur, *de minimis* kuralının kabulünün üçüncü kişilerin haklarına etkisidir. Mahkemeler, eğer üçüncü kişilerin haklarına da etki edecek bir hüküm ortaya çıkacaksa, olay tek başına *de minimis* savunmasının uygulanmasına elverişli de olsa, hüküm vermeyi tercih etmektedir. Özellikle Anayasaya uygunluk denetimi veya hukuk kuralının yorumlanmasını gerektiren hallerde mahkemeler, *de minimis* savunmasını reddetmektedir. Benzer şekilde üçüncü kişilere de emsal oluşturabilecek davalarda ve toplu davalarda (*class action*) mahkemeler hüküm verme eğilimindedir³¹.

²⁶ VEECH/MOON, s. 553; INESI, s. 953.

²⁷ VEECH/MOON, s. 545; INESI, s. 953.

²⁸ *Wisconsin Department of Revenue v. William Wrigley, Jr. Co.*, 505 U.S. 214 (112 S.Ct. 2447, 120 L.Ed.2d 174), <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/505/214> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

²⁹ *Alcan Aluminum Corp. v. United States*, 165 F.3d 898, <https://openjurist.org/165/f3d/898/alcan-aluminum-corporation-v-united-states> (Erişim Tarihi: 20.07.2018); INESI, s. 953-954.

³⁰ INESI, s. 954.

³¹ INESI, s. 955.

Son unsur ise, failin kusurudur. Nitekim kişinin kasıtlı olarak hukuka aykırı bir fiil işlemesi halinde bu hukuka aykırılıktan sorumlu olmaması, benzer hukuka aykırılıkların devamına yol açacağı endişesi doğurmaktadır. Bu nedenle de kusurun ağırlığının da *de minimis* kuralının uygulanmasında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Böylelikle fiilin kasıtlı işlenmesi halinde, zarar verenin *de minimis* kuralından yararlanamayacağı kabul edilmektedir³².

III. KİTA AVRUPASI HUKUKLARINDA *DE MINİMİS* KURALI

Kıta Avrupası hukuklarına bakıldığında *de minimis* kuralının kurumsal olarak kabul edilmediğini ancak işlevsel olarak denk³³ olan bazı kurumların bulunduğunu görmekteyiz. Hatta Avrupa Birliği ve hukukun birleştirilmesi kapsamında açıkça bu kuruma yer verildiği de anlaşılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle *de minimis* kuralına kıta Avrupası hukukuna dahil ülkelerin ele alış biçimleri değerlendirildikten sonra, Avrupa Birliği düzenlemeleri ve hukukun birleştirilmesi çalışmalarına yer verilmiştir.

A. Karşılaştırmalı Hukuk Bakış Açısıyla *De Minimis* Kuralı

Moreteau, Fransız Medeni Kanunu'nda *de minimis* kuralına yer verilmediğini belirtmektedir. Yazar küçük zararlarda bile adaletin yerine gelmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak kuralın, bir başka ifadeyle önemsiz zararların göz ardı edilebilmesinin örf ve adet hukuku çerçevesinde sözleşmeden doğan borç ilişkileri bakımından kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir. Buna karşılık haksız fiiller alanında, tam tazminat ilkesinin geçerli olduğunu, bir mutlak hakkın ihlali halinde sembolik de olsa bir tazminata hükmedileceğini belirtmektedir³⁴.

Koziol ise, kıta Avrupası hukuklarında bu kuralın ilk uygulamasının komşuluk hukukuna ilişkin hükümlerde yer aldığını belirtmektedir.

³² VEECH/MOON, s. 554 vd.; INESI, s. 956.

³³ Karşılaştırmalı hukukun işlevsel denklik ilkesi uyarınca, bir hukuk düzeninde yer alan bir hukuk kurumundan yola çıkarak diğer hukuk düzenlerinde aynı veya benzer kurumların araştırılmasını değil, somut bir hukuki probleme ilişkin çözümün diğer hukuk düzenlerinde nasıl ele alındığının araştırılmasını gerektirir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: OĞUZ, Arzu: Karşılaştırmalı Hukuk, Ankara 2003, s. 67 vd.

³⁴ MORETEAU, Olivier: "Basic Questions of Tort Law from a French Perspective", in Koziol, Helmut (ed.), Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, 2015, s. 73; https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_ComparaTortLaw_Eng_0040_2_DRUCK_eBook.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2018).

Yazar'a göre bu ilke, İsviçre Medeni Kanunu md. 684'te (TMK md. 737) yer almaktadır. Madde hükmüne göre, komşular birbirlerine verecekleri hafif rahatsızlıklarına katlanmak zorundadır. Nitekim madde de bu husus, "herkes komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdür" ifadesiyle belirtilmiştir. Alman Medeni Kanunu (BGB) §906 (1)'de de komşuluk hukukuna ilişkin benzer bir hüküm dikkat çekmektedir. Bu hükme göre, bir taşınmazın malikinin, "kendi mülkünün kullanımını bozmadığı veya sadece önemsiz bir şekilde bozduğu" hallerde bir başka taşınmazdan kaynaklanan etkileri engelleyemeyeceği belirtilmektedir. Bu yaklaşım, bir taşınmaz sahibinin, sadece komşu tarafından taşınmazın o yerdeki örf ve âdete göre kullanımını önemli ölçüde bozan ihlalleri yasaklayabileceğini öngören Avusturya Medeni Kanunu'nun §364 (2) da yer almaktadır³⁵. Benzer şekilde Fransız hukukunda da her ne kadar *de minimis*'in kabul görmediği belirtilmiş olsa da komşuluk hukuku kapsamında verilen önemsiz rahatsızlıkların bu kurum içinde değerlendirilebileceği ifade edilmektedir³⁶.

Kıta Avrupası haksız fiil hukukuna gelindiğinde, İsviçre Borçlar Kanunu'nun haksız fiillere ilişkin genel hükmü olan 41. maddesinde, zararın ağırlığı ve türü bakımından bir sınırlandırma getirilmediği, zarar önemsiz bir meblağ olsa dahi talep ve dava edilebilir olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda zarar görenin ekonomik durumu veya mal varlığındaki eksilme dikkate alınmaksızın zarar tam olarak tazmin edilmelidir. Ancak mahkemenin zararın hesaplanmasında usul ekonomisini dikkate alarak önemsiz zararları (*de minimis non curat lex*) göz ardı edebileceği belirtilerek "*de minimis*" kuralına bir atıf yapılmıştır³⁷.

Ayrıca *Kozioł*'a göre kıta Avrupası'nda bir *de minimis* örneği de, kişilik haklarının ihlalinde manevi tazminata ilişkin hükümlerde yer

³⁵ KOZIOŁ, s. 179. Türk Hukukunda da TMK md. 737/II uyarınca, bir fiil olumsuz etki doğursa bile, hoşgörülebilir düzeyi geçmez ise taşkınlık teşkil etmez ve diğer komşuların bu fiile katlanmak zorundadır. Bu durum Türk Hukukunda taşınmaz mülkiyetinin kanunda doğan kısıtlaması olarak kabul edilmektedir (SİRMEN; A. Lale: Eşya Hukuku, 4. Baskı Ankara 2016, s. 422; OĞUZMAN, M. Kemal/ SELİÇİ, Özer/ OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe: Eşya Hukuku, 2009 İstanbul, s. 457).

³⁶ MORETEAU, s. 74.

³⁷ BREHM, Ronald: "Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Art. 41 - 61 OR Schweizerisches Zivilgesetzbuch", Das Obligationenrecht, Berner Kommentar, 2013, OR Art. 41, s. 64, N. 69a. Ancak zarar önemsiz olsa bile, toplam tazminat bedeli bir frank gibi sembolik bir bedele hasredildiyse, mahkemenin yine de kararında bu hususa yer vermesi gerektiği kabul edilmektedir (BGer 2A.279/2004 vom 14.03.2005; BREHM, OR Art. 41, s. 64, N. 69a).

almaktadır. Yazar, İsviçre Borçlar Kanunu'nun 49. maddesinde kişilik haklarının ihlalinde manevi tazminat miktarının belirlenmesinde “ihlalin ağırlığının” dikkate alınmasını, bir *de minimis* örneği olarak değerlendirmektedir³⁸. İsviçre Borçlar Kanunu'nun 49. maddesi, kişilik haklarının ihlalinde manevi tazminata hükmedilebilmesi bakımından özellikle ciddi bir ihlalin aranması şartını getirmiş olup, madde yargı kararlarını yansıtır bir biçimde konuyu ele almıştır³⁹. Maddede yer alan “ihlalin ağırlığı (*Schwere der Verletzung*)” ifadesinin, sadece tazminat talep hakkı bakımından değil, tazminatın hesaplanması bakımından da önem taşıdığı ifade edilmektedir⁴⁰.

³⁸ KOZIOL, s. 180.

³⁹ BREHM, Art. 49, s. 587, N. 12; MULLER, Christof: Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, 2016, OR Art. 49 N. 8 ve 9; HEIERLI, Christian/ SCHNYDER, K. Anton: Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Art. 1-529 OR, 5. Auflage 2011, OR Art. 49, N. 11.

⁴⁰ LANDOLT, Hardy: “Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Zweite Lieferung, Art. 45-49 OR”, Kommentar zum schweizerischen Zivilrecht, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), Zürcher Kommentar Band/Nr. V/1c/2, 2007, s. 780, N. 99. Türk Hukuku'na bakıldığında, kişilik hakkının zedelenmesi halinde maddi tazminata ilişkin bir düzenleme eski Borçlar Kanunu md. 49'da da yer almaktaydı. Maddenin ilk halinde manevi tazminata hükmedilebilmesi için, kusurun ağır olması şartı aranmaktayken, saldırının (ihlalin) ağırlığı koşulu yer almamaktaydı. Ancak doktrinde, İsviçre Borçlar Kanunu'na uygun olarak saldırının ağırlığı koşulunun aranması gerektiği kabul edilmekteydi. Bununla birlikte, eski Borçlar Kanunu md. 49'da, 12.05.1988 tarih ve 3444 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile, kusurun ağır olması şartı kaldırılmış; fakat saldırının ağırlığı koşuluna madde metninde yer verilmemiştir. (Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz.: KILIÇOĞLU, Ahmet: “Medeni Kanunda Manevi Tazminatta Ağır Kusur Konusunda Yapılan Değişiklik, Prof. Dr. Haluk Tandoğan'ın Anısına Armağan, Ankara 1990, s. 106 vd; KESKİN, A. Dilşad: Objektif Manevi Zarar Teorisi Açısından Manevi Tazminat, Ankara 2016, s. 243 vd.). Diğer taraftan eski Borçlar Kanunu md. 49/II'de yer alan, “Hakim, manevi tazminat miktarını tayin ederken, tarafların sıfatını, işgal ettikleri makamı ve diğer sosyal ve ekonomik durumları da dikkate alır.” hükmü, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 58. maddesine alınmıştır. Madde gerekçesinde hakimın tazminatın belirlenmesinde “hal ve mevkiin icabını/durumun gereğini” yani “saldırının kişilik hakkı zedelenen kişinin manevi kişilik değerlerinde sebep olduğu eksilmeyi göz önünde” tutması gerektiğini, ancak “hakimin manevi tazminatı belirlerken, tarafların sıfatını, işgal ettikleri makamı ve diğer sosyal ve ekonomik durumları” da dikkate alması gerektiğinin belirtilmesinde bir zorunluluk bulunmadığı, bunun kanun önünde eşit ilkesine aykırı görüldüğü ifade edilerek, madde metninde yer verilmediği ifade edilmiştir⁴⁰. Ancak Yargıtay manevi tazminat miktarının hesaplanmasına ilişkin vermiş olduğu yeni tarihli bir kararında, manevi tazminatı düzenleyen Türk Borçlar Kanunu hükümlerinde manevi zararın ağırlığı şartının aranmadığını; buna karşın alelade bedeni acılar için manevi tazminata hükmedilmesinin doğru olmayacağını ifade etmiştir (Yargıtay 9. HD. T. 21.09.2016 E. 21958/ K. 16232; Aynı yönde bkz.: Yargıtay 21. HD. T. 23.11.2015 E. 5928/ K. 20734 –

Diğer yandan Alman hukukunda da kişilik hakları ihlalinde manevi tazminata ilişkin *BGB* §253(2)'de bu hükme yer verilmediği, ancak mahkemelerin tazminatın hakkaniyet çerçevesinde değerlendirilmesinin önemsiz zararların göz ardı edilebilmesine yol açtığını belirtilmektedir⁴¹. Bu anlamda zararın geçici ve önemsiz olması halinde manevi zararın tazmininin reddedilebilmesi mümkündür. Buna ilişkin istisna ise zararın kasten verilmiş olmasıdır. Eğer zarar kasıtlı bir fiille verilmişse, önemsiz zararların tazmini göz ardı edilemez. Bu anlamda Alman mahkemeleri tarafından yaratılmış bir *de minimis* eşliğinin varlığından söz edilebilir, ancak bu eşik sebebiyle zarar görenin tazminat talep hakkı kısıtlanmamaktadır⁴². Ayrıca, *BGB* §253 kapsamında olmayan genel kişilik haklarının ihlali durumunda tazminata hükmedilebilmesinin ciddi bir müdahalenin gerekli olması şartına bağlı olması aranmaya devam etmektedir⁴³.

B. Avrupa Birliği Hukukunda *De Minimis* Kuralı ve Kuralın Üye Devlet Hukuklarına Etkileri

Avrupa Birliği'nin bazı düzenlemelerinde “*de minimis*” kuralının kabul edildiği görülmektedir. Özellikle bazı direktiflerde *de minimis* kuralının yansımalarına rastlamak mümkündür. Bu anlamda Avrupa Birliği hukukunun üye ülke hukuklarına nazaran bu kuruma daha sıcak yaklaştığı belirtilebilir.

Birlik hukukuna bakıldığında *de minimis*'in ilk örneği rekabet hukuku düzenlemelerinde karşımıza çıkmaktadır⁴⁴. 2001 yılında yayınlanan “Rekabeti hissedilir derecede sınırlamayan önemsiz anlaşmalar hakkında komisyon notu (*De Minimis* Notu)⁴⁵” ile Avrupa

www.kazanci.com.tr, Erişim Tarihi: 17.07.2018; Ayrıca bkz.: AYRANCI, Hasan: “Yargıtay Uygulaması Işığında Manevi Tazminat Miktarının Belirlenmesinde Tarafların Sıfatı, İşgal Ettikleri Makam, Diğer Sosyal ve Ekonomik Durumlar”, e-Akademi, Nisan 2006, S. 50 -<http://www.e-akademi.org/makaleler/hayranci-1.htm>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

⁴¹ KOZIOL, s. 180.

⁴² VON BAR, Christian/CLIVE, Eric (ed.): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), Vol. 4, Münih 2009, s. 3744.

⁴³ KOZIOL, s. 180.

⁴⁴ Avrupa Birliği hukukundan önce Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne de kısaca değinmek gerekmektedir. Sözleşme md. 35/3(b)'ye göre, AİHM'e başvurma şartlarından biri, başvuruçunun önemli bir zarar görmüş olmasıdır. Bu şart da *de minimis* ilkesinin bir uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır; bkz.: GÖZLER, s. 621 vd.

⁴⁵ Kuralın temeli 1997 yılında yayınlanan önemsiz anlaşmalar hakkındaki nota (*Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmanın 85(1) maddesi anlamında olmayan küçük önem taşıyan*

Birliği rekabet hukukunun bir parçası olan *de minimis* kuralı, rakipler arasındaki anlaşmalarda pazar payına göre %10, rakip olmayanlar arasındaki anlaşmalarda ise %15'lik bir pay oranı belirlemiş ve tarafların pazar payının bu oranın altında kalması halinde anlaşmaların yaptırım ile karşılaşmayacağını kabul etmiştir. Kuralın amacı küçük teşebbüslerin pazarda rekabet gücünü arttırmak olarak ifade edilmektedir⁴⁶. En son 2014 yılında⁴⁷ revize edilen kurala ilişkin çalışma notu da yayınlanmıştır⁴⁸. Yapılan bu değişlikle birlikte iç pazarda rekabetin önlenmesi, kısıtlanması veya bozulması amacını taşıyan anlaşmalara orana bakılmaksızın *de minimis* kuralının uygulanmayacağı ifade edilmiştir. Kuralın, Avrupa Birliği rekabet hukuku kapsamında uygulanması, kıta Avrupası içinde kuralın uygulama alanının bakımından tespit ettiğimiz ilk ve en bilinen örnektir⁴⁹.

Avrupa Birliği düzenlemeleriyle kabul edilen ve üye ülke hukuklarına etki eden, *de minimis* kuralı kapsamında değerlendirilebilecek bir hüküm de, 85/374/AET no'lu Avrupa Birliği Direktifi'nde⁵⁰ yer

anlaşmalar hakkında not) dayanmakla birlikte *de minimis* kuralının ilk ifadesine bu metinde rastlanmaktadır; *Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma Madde 101 (1) kapsamında rekabeti önemli ölçüde kısıtlamayan küçük önem taşıyan anlaşmalar hakkında not (De Minimis)*, OJ C 368, 22.12.2001, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:368:0013:0015:EN:PDF>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018); bkz.: TOMUR, Kerem: *Kobiler ve Rekabet Politikası De Minimis Kuralının Rekabet Hukukundaki Yeri, İşlevi ve Uygulama Prensipleri*, Ankara 2004, s. 27 vd.

⁴⁶ATEŞ, Mustafa: "Son Yapılan Düzenlemeler Işığında AB Rekabet Hukuku ve Politikasına Genel Bir Bakış", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 7, No. 2, 2008, s. 58; Ayrıca bkz.: ARI, Zekeriyya: "Rekabet Hukukunda De Minimis Kuralı (Hissedilir Etki)", *Batider*, C. XXI, S. 4, 2002, s. 69 vd.

⁴⁷*Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma Madde 101 (1) kapsamında rekabeti önemli ölçüde kısıtlamayan küçük önem taşıyan anlaşmalar hakkında not (De Minimis Notu)*, OJ C 291, 30.08.2014, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XC0830\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XC0830(01)&from=EN), (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

⁴⁸*Komisyon Görevlileri Çalışma Belgesi, De Minimis Notundan hangi anlaşmaların yararlanabileceğini tanımlamak amacıyla "amaca göre" rekabet kısıtlamalarına dair rehberlik* http://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/de_minimis_notice_annex_en.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

⁴⁹Türk Hukukunda Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak *de minimis* kuralına yer verilmesi hususunda çalışmalar olduğu bilinmekle birlikte bu tasarıların henüz yasalaşmadığı anlaşılmaktadır.

⁵⁰25 Temmuz 1985 tarihli Ayıplı Üründen Doğan Sorumluluğa İlişkin Üye Devlet Kanun, İkincil Düzenleme ve İdari Kurallarının Yakınlaştırılmasına İlişkin 85/374/AET sayılı Konsey Direktifi; <https://eur-lex.europa.eu/legal->

almaktadır. Direktif'in 9. maddesinde ayıplı üründen üreticinin sorumluluğun doğabilmesinin ön koşulu olarak, mala verilen zararlarda 500 €'luk bir alt sınır getirilmiştir. Kusursuz sorumluluğun kabul edildiği bu madde, üye ülke hukuklarına da etki etmiştir. Hüküm benzer şekilde Avusturya, Alman ve İsviçre hukuklarına da alınmıştır. İsviçre Ürün Sorumluluğu Kanununun 6. maddesine göre zarar gören, mala verilen zararlarda 900 CHF altında olan zararlara kendi katlanmalıdır. Bu sınır Alman Ürün Sorumluluğu Kanunu §11 ve Avusturya Ürün Sorumluluğu Kanunu §2'de 500 € olarak kabul edilmiştir⁵¹. Fransız hukukuna bakıldığında 500 €'luk sınırın iç hukuka alınmamış, bu anlamda zarar göreni koruma amacına öncelik tanınmıştır. Ancak Avrupa Adalet Divanı'nın verdiği bir karar sonrasında Fransız hukukunda da 500 €'luk sınırın uygulanması zorunluluğu doğmuştur⁵².

Avrupa Birliği hukukunda *de minimis* kuralının bir uygulaması olarak değerlendirilebilecek bir düzenleme de 2001/29/AT sayılı Bilgi Toplumu Direktifi⁵³,nde yer aldığı belirtilmektedir. Direktif'in *de minimis* kapsamında değerlendirilebilecek ilk düzenlemesi Direktif'in Dibacesi'nde yer almaktadır. Dibace md. 35'te yer alan düzenlemede, eser sahibinin haklarına getirilen sınırlandırma ve istisnalar kapsamında eser sahibine ödenecek adil bedelin, eser sahibinin haklarına verilen zararın asgari düzeyde (*minimal*) olması halinde doğmayacağı belirtilmektedir. Bununla ilgili Adalet Divanı'nın Direktif'in eser sahibinin haklarına

content/EN/TXT/?uri=celex:31985L0374 (Erişim Tarihi: 20.07.2018); Direktif'in Türk hukukuna etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: KIRCA, Çiğdem: Ürün Sorumluluğu, Ankara 2007, s.79 vd.

⁵¹KOZIOL, s. 180; Bu hüküm Türk hukukunda 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a alınmamıştır.

⁵²MORETEAU, s. 74-75; Davada mahkeme, 85/374/AET sayılı Direktif'in 13. maddesini yorumlamıştır. Direktif'in 13. maddesine göre Direktif, Direktif'in bildirildiği tarihte üye ülkede var olan sözleşmeden doğan, sözleşme dışı veya özel sorumluluk hükümleriyle zarar görenin lehine olan düzenlemeleri etkilemeyecektir. Mahkeme kararında, söz konusu hükmün üye devletlerin ayıplı üründen doğan zararlar bakımından farklı düzenlemeler yapmasına izin verdiği şeklinde yorumlanamayacağına hükmetmiştir; *María Victoria González Sánchez v Medicina Asturiana SA*, Case C-183/00, 25 April 2002;

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130da20081a79de964885a105ba17280055f1.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Pb3mRe0?text=&docid=47303&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=108806>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

⁵³2001/29/AT sayılı Bilgi Toplumunda Telif Hakları ve Bağlantılı Hakların Uyumlaştırılmasına İlişkin 22 Mayıs 2011 tarihli Direktif, OJ EC L 167/10; <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

getirilen istisna ve sınırlandırmaları düzenleyen 5. maddesini değerlendirdiği davada üye devletlerin madde kapsamında yer alan istisna ve sınırlandırmaları iç hukuklarına uyarlamaları halinde eser sahibinin adil bedel alma hakkına sahip olması gerektiğini ancak Dibase'nin 35. maddesinde yer alan kural ışığında bazı hallerin adil bedel yükümlülüğünden kapsamı dışında değerlendirilebileceğini tespit etmektedir. Mahkeme davada, üye devletlerin şahsi kullanım istisnası kapsamında eşit davranma ilkesini göz önünde tutarak ve eser sahibinin haklarına verilen zararın ölçüsünü değerlendirerek, kullanıcının adil bedel ödeme yükümlülüğünden muaf tutabileceğini belirtmiştir⁵⁴.

Benzer şekilde Direktif'in kamuya iletim hakkının eser sahibinin münhasır haklarından birisi olarak tespit eden 3(1). maddesinden bahsi geçen "kamu"nun "oldukça fazla sayıda insan" olarak algılanması gerektiği ve bunun da bir *de minimis* eşiği (*de minimis threshold*) oluşturduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle Adalet Divanı kararlarında küçük veya önemsiz sayıda kişiden oluşan insan topluluklarına iletimin madde kapsamına girmeyeceği ve eser sahibinin münhasır haklarına aykırılık oluşturmayacağını ve bunun *de minimis* kapsamında değerlendirileceğini ifade etmiştir⁵⁵.

C. Hukukun Birleştirilmesi Kapsamında *De Minimis* Kuralı

1. Hukukun Birleştirilmesi Çalışmaları ve DCFR

Hukukun birleştirilmesi özellikle Avrupa ülkeleri düzeyinde uzun yıllardır tartışılan ve üzerinde çalışmalar yapılan bir konudur. Bugün Avrupa'da birçok komisyon karşılaştırmalı hukukun işlevsel denklik ilkesini kullanarak hukukun en azından Avrupa ülkeleri düzeyinde birleştirilmesi, ortak kavram ve kurallara ulaşılması için çaba

⁵⁴ *Copydan Båndkopi v Nokia Danmark A/S*, Case C-463/12, 05.03.2015, para. 56 vd.; <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dd3371b8cc638b40458c4bc1f5849b0763.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyOa3v0?text=&docid=162691&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=605938> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).

⁵⁵ *Società Consortile Fonografici (SCF) v Marco Del Corso*, Case C-135/10, 15.03.2012, para. 84, 86; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62010CJ0135&from=EN> (Erişim Tarihi: 20.07.2018); *Reha Training Gesellschaft für Sport- und Unfallrehabilitation mbH v Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte eV (GEMA)*, Case C-117/15, 31.05.2016, para. 43; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62015CJ0117&from=EN> (Erişim Tarihi: 20.07.2018)

göstermektedir⁵⁶. Hukukun birleştirilmesi aynı zamanda Avrupa Birliği'nin de hukuk politikası içerisinde yer almaktadır⁵⁷. Bu anlamda Avrupa Birliği içinde hukuk birliği sağlanması için önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Avrupa Birliği hukukunun önemli bir parçası olan tüzük ve direktifler hukukun birleştirilmesi için yeterli olamamaktadır. Bazı sebeplerden dolayı, Avrupa Birliği tarafından çıkartılan direktiflerin uygulama alanının sınırlı olması ve ulusal yasa koyucu tarafından iç hukukun Direktiflerle uyumlaştırılması gerektiğinden, sorunların hukukun bir anlamda birleştirilmesini amaçlayan Avrupa birliği düzenlemeleri ile değil, iç hukuk kurallarının uygulanmasıyla çözümlenmesine sebebiyet vermektedir⁵⁸.

Bu süreç içinde hukukun birleştirilmesi bakımından belki de en önemli gelişme 2009 yılında nihai metni yayınlanan Ortak Referans Çerçevesi Taslağı (*DCFR*)'dir. *DCFR*, Avrupa Medeni Kanunu Çalışma Grubu (*Study Group on European Civil Code*) ve Avrupa Topluluğu Özel Hukuku Araştırma Grubu (*Acquis Group*) tarafından yapılan karşılaştırmalı hukuk çalışmalarına dayanmaktadır. *DCFR*'nin amacı, ortak bir referans çerçevesi oluşturulmasına öncülük etmek olarak tespit edilmiş olup, metin akademik bir referans metnidir. Bir başka ifadeyle kanun koyuculara ve akademisyenlere yol göstermek amacıyla hazırlanmış olup, bağlayıcılık iddiası taşımamaktadır. Bu anlamda çalışmanın Avrupa özel hukuklarının uyumlaştırılmasına ve özel hukukun Avrupalılaştırılmasına hizmet etmesi beklenmektedir⁵⁹.

DCFR'in sistematığına bakıldığında metnin sadece haksız fiillere ilişkin değil, borçlar hukukunun hemen hemen tüm alanlarına ilişkin düzenlemeler getirdiğini görmekteyiz. Konumuz bakımından önem taşıyan bölüm taslağın IV. bölümüdür. Bu bölüm, "Bir Başkasına Verilen Zarardan Doğan Sözleşme Dışı Sorumluluk" başlığını taşımaktadır. Haksız fiillerin ele alındığı bu başlık altında, Bölüm I haksız fiillere ilişkin temel kurala, Bölüm II zarar kavramına, Bölüm III hukuki sorumluluğa,

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.: ÖZKAN, Zehra: "Avrupa Özel Hukukunun Uyumlaştırılması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 66, S. 1, 2017, s. 159 vd.

⁵⁷ Avrupa Birliği'nde Avrupa özel hukuku alanında genel bir yasama yetkisi tanımlanmamıştır. Genel yasama yetkisi kurucu anlaşmalarda yer almamakla birlikte, özel hukuk alanında hukukun birleştirilmesine ilişkin bazı yetkiler verilmiştir; ÖZKAN, s. 168 vd.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: OĞUZ, s. 50 vd.

⁵⁹ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*, Münih 2009, s. 7 vd.

Bölüm IV nedensellik bağına, Bölüm V hukuka uygunluk nedenlerine, Bölüm VI tazminatlara, Bölüm VII diğer yardımcı hükümlere ayrılmıştır.

2. DCFR ve *De Minimis* Kuralı

Ortak Referans Çerçevesi Taslağı'nın haksız fiillerde tazminata ilişkin kurallara yer verilen bölümünün VI-6:102 maddesinde *de minimis* kuralına yer verilmiştir. Kurala göre “önemsiz zararlar göz ardı edilebilir”. Kuralın arkasında yatan politika şu şekilde açıklanmıştır;

“*Bu madde, önemsiz zararın tazminat talebine veya önleyici yasal koruma talebine yol açmamasını öngörmektedir. Buradaki fikir şudur: önemsiz zararların yüksek uygar toplumda onarımı gerektirmeyen, sosyal olarak kabul edilebilir bir müdahale olarak kabul edilmesi ve bir zararın giderilmesi yerine karşı tarafın yargılama giderlerine katlanması sağlanarak zarara uğratma amacı taşıyan tazminat taleplerinin engellenmesi gerekir. Önemsiz zararların tazminat talebinden yoksun bırakılması, sadece avukatların veya ilgili tazminat talep haklarının devredildiği kurumların kar elde ettiği toplu davaları veya diğer kolektif taleplerini de önleyecektir. Aynı anda birçok kişi tarafından katlanılsa bile önemsiz zararlar önemsiz kalır*”⁶⁰.

DCFR’in hükme ilişkin yorumunda neyin önemsiz zarar olarak değerlendirileceği de tartışılmaktadır;

“*Zararın önemsiz olup olmadığı hususunda ekonomik hususlar değil, daha ziyade ilgili kişilerin korunan hukuki menfaatleri, sorumluluk nedenlerinin türleri ve diğer nedensellik şartları dikkate alınır. Bir çocuğun eski ve neredeyse ekonomik olarak değersiz bebeğinin yok edilmesi ya da alınması önemsiz değildir ve tek başına yaşayan yaşlı bir kadının köpeğinin öldürülmesi de önemsiz değildir; bu durumda tazminat tutarı en düşük seviyede olsa bile, bu madde altında önemsiz bir zarar olarak görülmez. Kasıtlı olarak meydana gelen zarar neredeyse hiçbir zaman önemsiz olarak kategorize edilemez. Bununla birlikte tıbbi olarak bilgilendirilmiş ve doğru biçimde uygulanmış bir enjeksiyondan aceleci bir hemşire tarafından yeterince bilgilendirilmeden yapıldığını belirten birinin şikâyeti önemsizdir. Tabii ki eğer enjeksiyon nedeniyle bir komplikasyon meydana gelmişse durum farklıdır: küçük bireysel zararların ciddi sonuçları önemsiz değildir. Günlük yaşamın küçük rahatsızlıkları da sosyal olarak kabul edilebilir ve bu nedenle önemsizdir: kapalı bir havalimanı servisinden önemsiz bir enfeksiyon (nezle) kapmış olması tazminat talep sebebi değildir, kendi misafir odası zanneden*

⁶⁰ VON BAR/CLIVE, s. 3742.

*birinin bir başkasının odasına girmesi, özel hayatın gizliliğinin ihlali sebebiyle tazminat talep sebebi olarak değerlendirilemez*⁶¹.

Bu açıklamalar altında *DCFR*'da önemsiz zararın ekonomik mülahazalar dikkate alınarak tespit edilemeyeceği ve kasıtlı işlenen fiillerden doğan zararların önemsiz olarak değerlendirilemeyeceği tespit edilmiştir.

Koziol, genel bir hüküm olarak *DCFR*'ye alınan bu kurumun Avrupa'daki mevcut hukuk düzenlerinde yer almadığını ifade etmektedir. Ancak yazar, Avrupa ülkelerinde bu düzeyde bir genel hükmün işaretlerinin bulunabileceğini belirtmektedir⁶². Benzer şekilde *Van Boom* da Avrupa ortak hukuk temelinde böyle bir uygulamanın yer almadığını ve bunun kural olarak nitelendirilemeyeceğini tespit etmektedir. Nitekim Avrupa ülkelerinde neyin önemsiz zarar olarak tanımlanabileceği birçok etmenin değerlendirilmesiyle tespit edilebilir ki bu etmenler her ülkede farklıdır. Örneğin Avrupa düzeyinde yargılama giderleri, vekâlet ücretleri ve yargılama süresi gibi etmenler değerlendirilerek önemsiz zararların tespiti gerekir ki, belirtildiği üzere bunlar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir⁶³.

Bu tespitlerle birlikte *DCFR*'nin bir akademik metin de olduğu dikkate alındığında, *de minimis* kuralına yer verilmiş olması anlaşılır bulunmaktadır. Buna karşılık Avrupa hukukunda bir *de minimis* kuralından bahsetmek mümkün olmadığı da göz önünde alındığında, kanun koyucuların ve uygulayıcıların kurala büyük değer atfedeceğini söylemek mümkün görünmemektedir.

IV. SONUÇ

De minimis kuralının özellikle Amerikan hukuk düzeninde hem yazılı hukuk kapsamında hem de yargı düzeni içinde bir yeri olduğu açıktır. Özellikle önemsiz zararların varlığı halinde, tazminata hükmedilmemesi veya bunun bir dava şartı olarak değerlendirilmesi Amerikan hukukçularına yabancı değildir. Bu hukuk sisteminde *de*

⁶¹ VON BAR/CLIVE, s. 3742.

⁶² KOZIOL, Helmut: “Comparative Conclusions”, in Koziol, Helmut (ed.), Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, (Comparative Conclusions) 2015, s. 784; https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_ComparaTortLaw_Eng_0040_2_DRUCK_eBook.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2018).

⁶³ VAN BOOM, s. 183.

minimis olarak nitelendirilecek zararların belli bir objektif sınıflandırmaya tabi tutulmasına ilişkin çabaların da bulunduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği düzenlemeleri açısından değerlendirildiğinde ise, kuralın üye ülkelerin ulusal hukuklarına nazaran daha çok uygulama alanına sahip olduğu hatta kuralın bire bir Latince ifadesiyle çeşitli düzenlemeler içinde yer aldığı görülmektedir. Bu tespitin devamında üye ülke hukuklarının da AB düzenlemeleri sebebiyle kuralı benimseme eğilimi/zorunluluğu gösterdiklerini de tespit etmek gerekmektedir.

Kıta Avrupasına ülkelerinin maddi hukuklarına gelindiğinde gerek AB düzenlemeleri gerekse işlevsel olarak denk kurumların var olması nedeniyle *de minimis* ifadesinin hukuk sistemine dahil ülkelere yabancı olmadığı belirtilmelidir. Ancak bu kurumun genel bir hüküm olarak kanunlarda veya uygulamada yer bulmadığı, ancak bazı hukuk kurumlarının *de minimis* kuralıyla işlevsel olarak aynı sonucu doğurduğu anlaşılmaktadır. Hal böyleyken *DCFR*'de olduğu gibi Avrupa ülkelerinin özel hukuklarında genel bir *de minimis* düzenlemesinin kanun koyucu tarafından tazminat hukuku içinde yer verileceği beklentisi gerçekçi görünmemektedir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- ARI, Zekeriyya: “Rekabet Hukukunda De Minimis Kuralı (Hissedilir Etki)”, *Batider*, C. XXI, S. 4, 2002, s. 357-386.
- ATEŞ, Mustafa: “Son Yapılan Düzenlemeler Işığında AB Rekabet Hukuku ve Politikasına Genel Bir Bakış”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7, No. 2, 2008, s. 47-76.
- AYRANCI, Hasan: “Yargıtay Uygulaması Işığında Manevi Tazminat Miktarının Belirlenmesinde Tarafların Sıfatı, İşgal Ettikleri Makam, Diğer Sosyal ve Ekonomik Durumlar”, *e-Akademi*, Nisan 2006, S. 50, - <http://www.e-akademi.org/makaleler/hayranci-1.htm>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Black's Law Dictionary*, (GARNER, Bryan A. ed.), 2004.
- BREHM, Ronald: “Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Art. 41 - 61 OR Schweizerisches Zivilgesetzbuch”, *Das Obligationenrecht, Berner Kommentar Art. 49*, 2013.
- GÖZLER, Kemal: *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C. II, Bursa 2011.
- INESI, Andrew: “A Theory of De Minimis and a Proposal for Its Application in Copyright”, *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 21, Issue 2, 2006, s. 945-995.
- HEIERLI, Christian/ SCHNYDER, K. Anton: *Basler Kommentar, Obligationenrecht I*, Art. 1-529 OR, 5. Auflage 2011.
- KESKİN, A. Dilşad: *Objektif Manevi Zarar Teorisi Açısından Manevi Tazminat*, Ankara 2016.

- KILIÇOĞLU, Ahmet: “Medeni Kanunda Manevi Tazminatta Ağır Kusur Konusunda Yapılan Değişiklik, Prof. Dr. Haluk Tandoğan’ın Anısına Armağan, Ankara 1990, s.103-110.
- KIRCA, Çiğdem: Ürün Sorumluluğu, Ankara 2007.
- KOZIOL, Helmut: Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective, 2012, https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_BasicQuestions_ePDF_HighResOpen_FINAL.pdf, (E-book, Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- KOZIOL, Helmut: “Comparative Conclusions”, in Koziol, Helmut (ed.), Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, 2015; https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_ComparaTortLaw_Eng_0040_2_DRUCK_eBook.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2018).
- LANDOLT, Hardy: “Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Zweite Lieferung, Art. 45-49 OR”, Kommentar zum schweizerischen Zivilrecht, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), Zürcher Kommentar Band/Nr. V/1c/2, 2007.
- MORETEAU, Olivier: “Basic Questions of Tort Law from a French Perspective”, in Koziol, Helmut (ed.), Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, 2015; https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_ComparaTortLaw_Eng_0040_2_DRUCK_eBook.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2018).
- MULLER, Christof: Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, 2016.
- NEMEROFSKY, Jeffrey: “What is Trifle Anyway?”, Gonz. L. Rev., Vol. 37, 2001, s. 315-341.
- OĞUZ, Arzu: Karşılaştırmalı Hukuk, Ankara 2003.
- OĞUZMAN, M. Kemal/ SELİÇİ, Özer/ OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe: Eşya Hukuku, 2009 İstanbul.
- ÖZKAN, Zehra: “Avrupa Özel Hukukunun Uyumlaştırılması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 66, S. 1, 2017, s. 157-199.
- Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*, Münih 2009.
- SİRMEN; A. Lale: Eşya Hukuku, 4. Baskı Ankara 2016.
- TOMUR, Kerem: Kobiler ve Rekabet Politikası De Minimis Kuralının Rekabet Hukukundaki Yeri, İşlevi ve Uygulama Prensipleri, Ankara 2004.
- VAN BOOM, Wilhelm: “De Minimis Curat Praetor-Redress for Dispersed Trifle Losses”, Journal of Comparative Law, Vol. 4, 2009, s. 171-185.
- VEECH, Max L./MOON Charles R.: “De Minimis Non Curat Lex”, Michigan Law Review, Vol. 45, No. 5, 1947, s. 537-570.
- VON BAR, Christian/CLIVE Eric (ed.): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR), Vol. 4, Münih 2009.

İnternet Kaynakları ve Mahkeme Kararları

- 2001/29/AT sayılı Bilgi Toplumunda Telif Hakları ve Bağlantılı Hakların Uyumlaştırılmasına İlişkin 22 Mayıs 2011 tarihli Direktif, OJ EC L 167/10; <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:167:0010:0019:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 27.06.2018).

- 25 Temmuz 1985 tarihli Ayıplı Üründen Doğan Sorumluluğa İlişkin Üye Devlet Kanun, İkincil Düzenleme ve İdari Kurallarının Yakınlaştırılmasına İlişkin 85/374/AET sayılı Konsey Direktifi; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31985L0374> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Alcan Aluminum Corp. v. United States*, 165 F.3d 898, <https://openjurist.org/165/f3d/898/alcan-aluminum-corporation-v-united-states> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Altman v. Hurst*, 737 F.2d 1240 (7th Cir. 1984), <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/734/1240/365618/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma Madde 101 (1) kapsamında rekabeti önemli ölçüde kısıtlamayan küçük önem taşıyan anlaşmalar hakkında not (De Minimis)*, OJ C 368, 22.12.2001, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:368:0013:0015:EN:PDF>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma Madde 101 (1) kapsamında rekabeti önemli ölçüde kısıtlamayan küçük önem taşıyan anlaşmalar hakkında not (De Minimis Notu)*, OJ C 291, 30.08.2014, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.291.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2014:291:FULL, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- City of Bozeman v. Vaniman*, 898 P.2d 1208 (Mont. 1995), <https://www.courtlistener.com/opinion/883634/city-of-bozeman-v-vaniman/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Commission Staff Working Document, Guidance on restrictions of competition "by object" for the purpose of defining which agreements may benefit from the De Minimis Notice*, http://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/de_minimis_notice_annex_en.pdf (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Commonwealth v. Moses*, 504 A.2d 330, 350 Pa. Super. 231, <https://www.courtlistener.com/opinion/2382457/com-v-moses/> (Erişim tarihi: 20.07.2018).
- Copydan Båndkopi v Nokia Danmark A/S, Case C-463/12, 05.03.2015*; <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dd3371b8cc638b40458c4bc1f5849b0763.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyOa3v0?text=&docid=162691&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=605938> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Deutsch v. United States*, 67 F.3d 1080 (3d Cir. 1995); <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/67/1080/584554/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Emeklilik Geliri Güvence Yasası*; <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2015-title29/pdf/USCODE-2015-title29-chap18-subchapIII-subtitleE-part1-sec1389.pdf> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Harris v. Time, Inc.*, 191 Cal. App. 3d (1987), <https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/191/449.html> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Hawaii Ceza Kanunu*, <https://law.justia.com/codes/hawaii/2017/title-37/>, (Erişim Tarihi: 25.04.2018).

- In Re Ambanc La Mesa Limited Partnership, Debtor.liberty National Enterprises, a California Limitedpartnership, Creditor-appellant, v. Ambanc La Mesa Limited Partnership, an Arizona Limitedpartnership, Debtor-appellee*, 115 F.3d 650 (9th Cir. 1997), <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/115/650/568300/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Kaliforniya Medeni Kanunu*; <https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codedisplay.expand.xhtml?tocCode=CIV> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- María Victoria González Sánchez v Medicina Asturiana SA*, Case C-183/00, 25 April 2002; <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130da20081a79de964885a105ba17280055f1.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Pb3mRe0?text=&docid=47303&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=108806>, (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- New Jersey Ceza Kanunu*, NJ Rev Stat § 2C:2-11 (2017); <https://law.justia.com/codes/new-jersey/2017/title-2c/section-2c-2-11/> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).
- Reha Training Gesellschaft für Sport- und Unfallrehabilitation mbH v Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte eV (GEMA)*, Case C-117/15, 31.05.2016; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62015CJ0117&from=EN> (Erişim Tarihi: 20.07.2018)
- Società Consortile Fonografici (SCF) v Marco Del Corso*, Case C-135/10, 15.03.2012; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62010CJ0135&from=EN> (Erişim Tarihi: 20.07.2018)
- Wisconsin Department of Revenue v. William Wrigley, Jr. Co.*, 505 U.S. 214 (112 S.Ct. 2447, 120 L.Ed.2d 174), <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/505/214> (Erişim Tarihi: 20.07.2018).